

MUNI  
FI

# Základní pojmy Úvod do etiky

Mgr. Tomáš Foltýnek, Ph.D.

foltynek@fi.muni.cz



Obrázek vygenerován nástrojem Midjourney

# Etika

- Filosofická disciplína zkoumající morálku a morální hodnoty
- Rozprava o tom, co má být / co je **správné**
- Zkoumá principy rozhodování v situacích ovlivnitelných pomocí **svobodné vůle**
- Z řec. **éthos** = mrav, zvyk

# Morálka

- Individuální morálka = souhrn přesvědčení a postojů **o tom, co je správné**
- Morální = v souladu se svědomím
  - Svědomí = schopnost poznávat dobro a toto poznání si připomínat
- Příslušníci jedné skupiny sdílejí obdobné zkušenosti
- Skupinová morálka = společenský konsenzus **o tom, co je správné**
- Otázka “Co je správné?” může mít jiné odpovědi z pohledu různých adresátů
- Kdy dochází k rozporu mezi individuální a skupinovou morálkou?

# Etika, morálka, právo

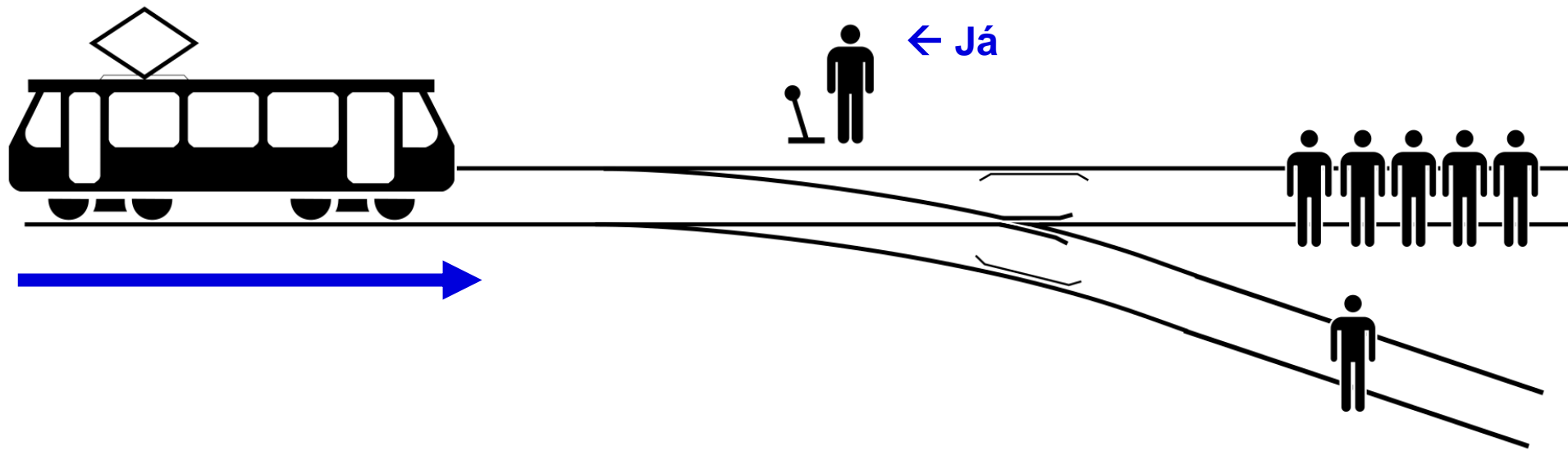
- Etika = uvědomělé hledání dobra
  - Filosofické pojetí dobra
- Morálka = souhrn představ o již nalezeném dobru
  - Společenský konsenzus o tom, co **dobro** představuje
    - Ideologické pojetí dobra
  - Jde o **sebezáchovu** lidského společenství
- Tyto představy jsou kodifikovány
  - Konvence, etiketa = dohodnutá pravidla chování
  - Právo = nezbytné dobro k zachování funkce formální organizace
    - Řád, soubor vymahatelných pravidel a nařízení

# Přístupy k etice

- **Deskriptivní** etika popisuje mravní hodnoty platné ve společnosti
- **Normativní** etika se snaží stanovit, jaké jednání má být morální
  - Zabývá se právy, povinnostmi a hodnotami
- **Aplikovaná** etika odpovídá na konkrétní otázky
  - Lékařská etika, bioetika, žurnalisticá etika, etika v IT...
  - Hranice mezi normativní a aplikovanou etikou není ostrá

# Myšlenkový experiment

- Tramvajové dilema (trolley problem)
  - Neřízená tramvaj se řítí po kolejích
  - Nedělat nic a nechat tramvaj zabít 5 lidí
  - Přehodit výhybku a převzít zodpovědnost za smrt 1 člověka



[https://en.wikipedia.org/wiki/Trolley\\_problem#/media/File:Trolley\\_Problem.svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Trolley_problem#/media/File:Trolley_Problem.svg)

# Myšlenkový experiment

- Je správné obětovat 1 člověka, abychom zachránili 5 lidí?
- Lékař má 5 pacientů, které může zachránit transplantací
  - každý pacient potřebuje jiný orgán
- Je správné zabít jednoho člověka a použít jeho orgány?
  - předp. 100% úspěšnost transplantací



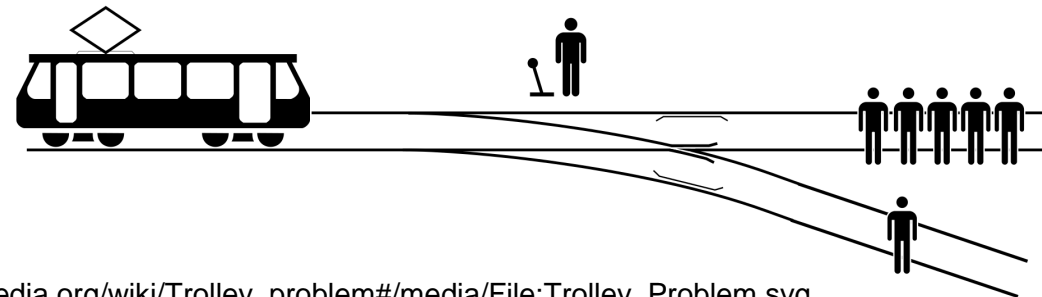
# Morální dilema

- Je situace vyžadující rozhodnutí mezi možnostmi, z nichž **každá** znamená **jednání v rozporu** s morálními hodnotami
- Typicky jsou možnosti v rozporu s různými hodnotami
  - Řešení dilematu vyžaduje zvážení relativní důležitosti těchto hodnot
- Hledání východiska z morálního dilematu
  - Racionální diskuse, argumentace
  - Pojmenování hodnot v konfliktu
  - Zvážení důsledků



# Variace tramvajového dilematu

- Nedělat nic, nebo přehodit výhybku?
  - 5 lidí: sprejeři, kteří přelezli plot a nemají tam co dělat
  - 1 člověk: dělník opravující koleje, otec 4 dětí, živitel rodiny
    - Navíc jsme jej předtím ujistili, že je výhybka přehozená a on je tedy v bezpečí
- A co když je jeden ze sprejerů náš nejlepší přítel / příbuzný?
- Obměna: Masový vrah nám dá na výběr: Zabij jednoho člověka, nebo já jich zabiju pět
- **Na jakých okolnostech (a jejich zvážení) záleží?**



[https://en.wikipedia.org/wiki/Trolley\\_problem#/media/File:Trolley\\_Problem.svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Trolley_problem#/media/File:Trolley_Problem.svg)

# Tramvajové dilema a hodnoty v konfliktu

Zabít	Nechat zemřít
Smrt jednoho člověka	Smrt pěti lidí
Smrt mladého člověka	Smrt starého člověka
Zavinění	Nárok přežít
Odklonit existující hrozbu směrem k menší škodě	Vytvořit novou hrozbu (byť s menší škodou)
Nedělat nic	Ovlivnit běh událostí
Udělat s <i>tím</i> něco	Udělat s <i>někým</i> něco

# Etické teorie

## Aneb jak poznat, co je morální?

- Deontologie
  - Stanovení nepřekročitelných pravidel a povinností
- Konsekvencialismus
  - Při posuzování situace jsou relevantní pouze důsledky činů
- Teorie společenské smlouvy
  - Pravidla fungování v rámci společnosti
- Etika ctností
  - Morální charakter jednotlivce

# Deontologie

- Nepřekročitelná pravidla
  - Práva a povinnosti
- Řeší **čin** jako takový
- Teorie božích přikázání
  - Morální je to, co vyplývá z božích přikázání
  - Kulturní relativismus, ovlivněno výkladem
- Kantův kategorický imperativ
  - Nikoho nepoužívej jako prostředek k dosažení cíle
  - Maxima (=nejvyšší zásada) každého činu musí být dosažitelná
    - Zlaté pravidlo: Kdyby se takto chovali všichni, cíl činu zůstane dosažitelný

# Konsekvencialismus

- Jediným rozhodujícím faktorem jsou (dlouhodobé) **důsledky činu**
- Jednotlivé teorie se liší v tom, jak porovnávat důsledky
- Utilitarismus: Maximalizace užitku a minimalizace utrpení
  - Jak definovat a měřit užitek?
  - Štěstí, spokojenost, rozkoš, preference, objektivní hodnoty...
  - Roli hraje i rozložení blaha ve společnosti
- Další teorie: Egoismus, altruismus,...

# Etika ctností

- Hodnotí činy podle toho, jak by se v dané situaci zachoval ctnostný jedinec
  - Tedy měřítkem je **aktér** činu
- Aristoteles, Platón: Morálnost vychází z vnitřní síly vůle, všechny vnější důsledky jsou druhotné

# Morální hodnoty a ctnosti

- Morální hodnoty = zásady a standardy uznávané skupinami či jednotlivci, které pomáhají rozlišovat dobré od špatného
- Ctnost = morálně dobrá vlastnost
  - Vypěstovaný a navyklý sklon k dobrému jednání
- Opakem je neřest = morálně špatná vlastnost
  - Též špatný či zavrženíhodný návyk
- Hodnoty/ctnosti podle [Etického kodexu MU](#)
  - Svoboda a odpovědnost, morální a akademická integrita, slušnost a respekt
  - Názorová pluralita, intelektuální poctivost, kritické myšlení, vzájemná úcta
  - Objektivita, nezaujatost, vzdělanost, racionalita, otevřenost, kvalita, transparentnost,
  - EK zmiňuje i „neřesti“: šikana, zneužívání, diskriminace, plagiátorství, fabrikace, fslšování

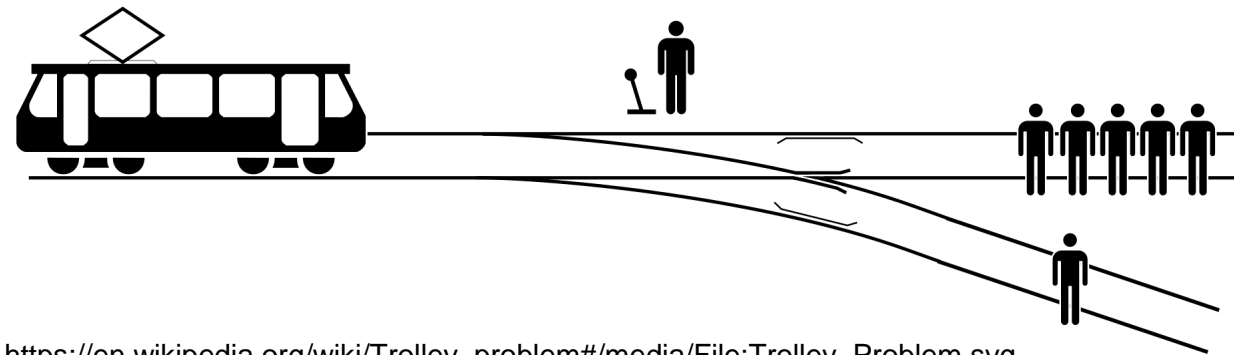
# Teorie společenské smlouvy

- Osvícenství – pravidla fungování (demokratické) společnosti
- Pravidla vzájemné interakce v lidské společnosti
  - racionální jedinci se rozhodli přijmout
  - přínosy pro jedince i pro celou společnost
  - rovné příležitosti pro všechny
- Absolutní vs. omezená práva
  - absolutní je např. právo na život
  - omezené je např. právo na vzdělání (závisí na možnostech společnosti)
- Pozitivní vs. negativní práva
  - Pozitivní = mohu vyžadovat (např. zdravotní péče)
    - Tedy musí být stanoveno, kdo má povinnost mi naplnění práva zajistit
  - Negativní = ostatní mi nemohou bránit (život, svoboda projevu)



# Moral Machine

- Sada morálních dilemat programátora autonomních vozidel
- <https://www.moralmachine.net/>
- Založeno na tzv. tramvajovém dilematu (trolley problem)
  - Nedělat nic a nechat tramvaj zabít 5 lidí
  - Přehodit výhybku a převzít zodpovědnost za smrt 1 člověka

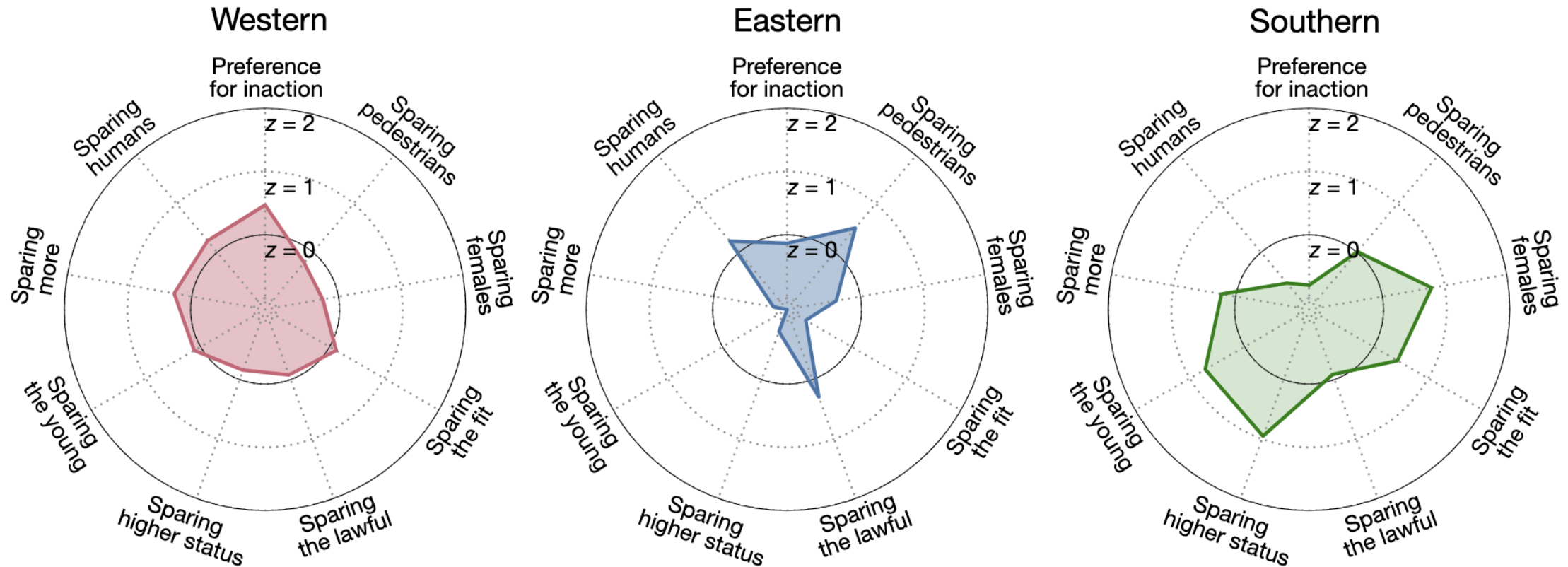


[https://en.wikipedia.org/wiki/Trolley\\_problem#/media/File:Trolley\\_Problem.svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Trolley_problem#/media/File:Trolley_Problem.svg)

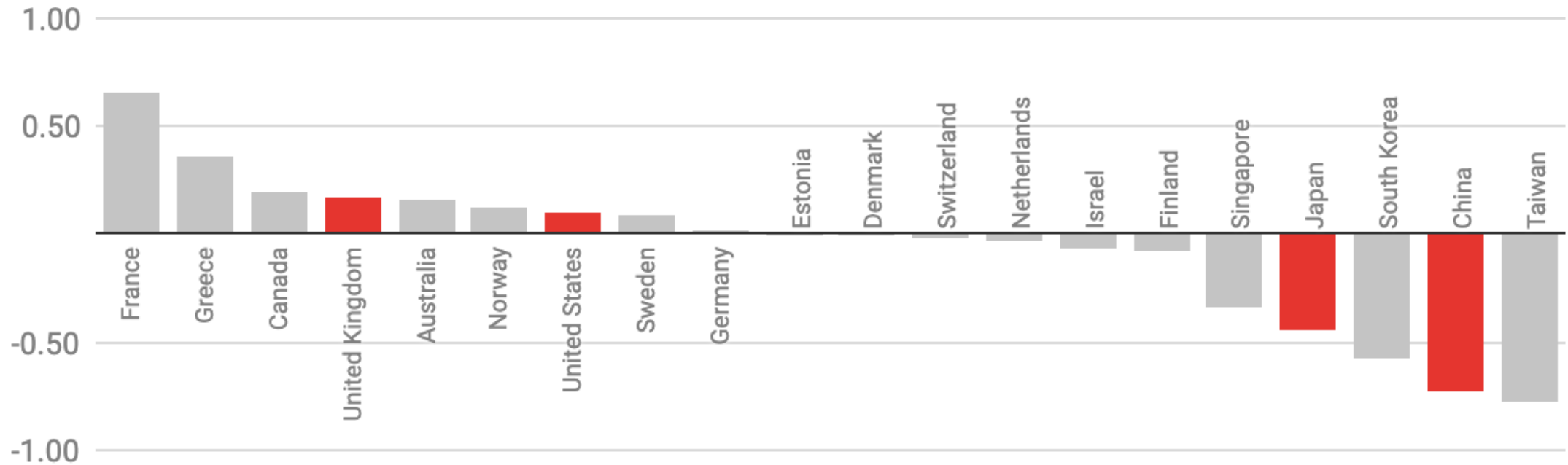
# Celosvětový výzkum preferencí

- Miliony lidí z 233 zemí
- 40 milionů rozhodnutí v morálních dilematech
- [Studie](#) publikována v časopise Nature
- Rozdělení světa do tří kulturních clusterů: Západ, Východ, Jih

# Kulturní clustery: Západ, Východ, Jih

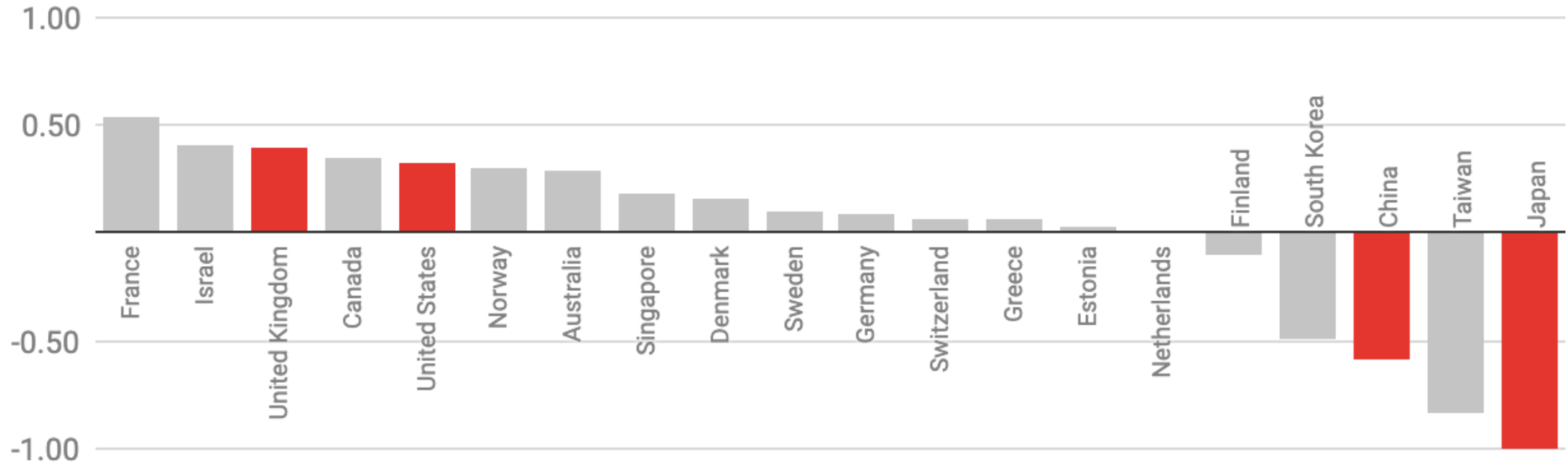


# Zachránit dítě, nebo starce?



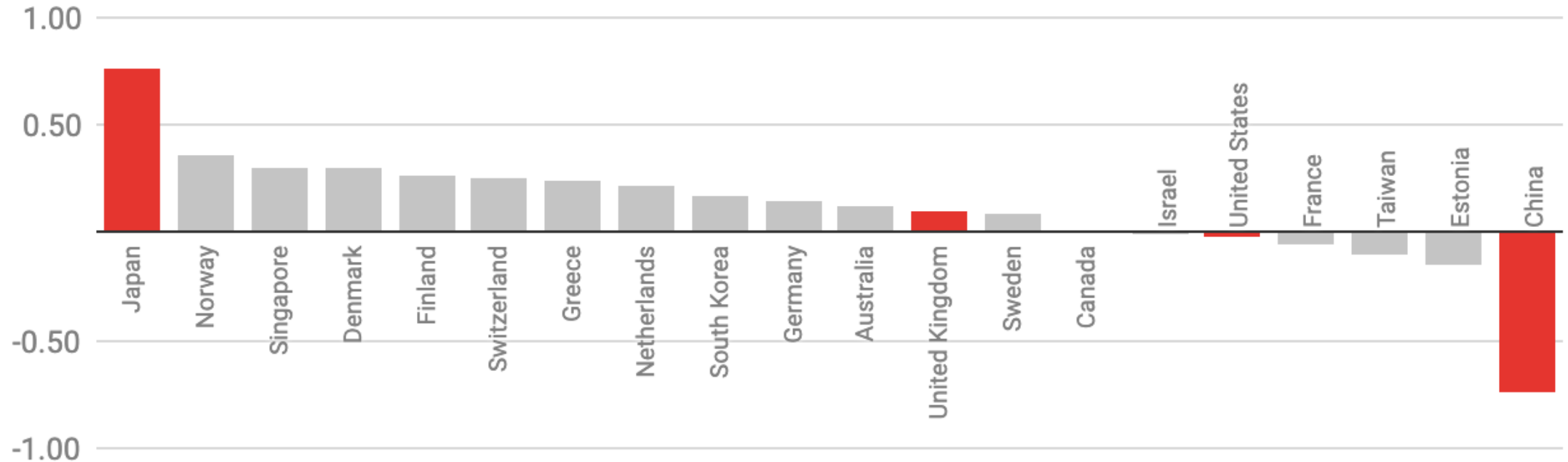
*A comparison of countries piloting self-driving cars: If the bar is closer to 1, respondents placed a greater emphasis on sparing the young; if the bar is closer to -1, respondents placed a greater emphasis on sparing the old; 0 is the global average.*

# Zachránit více životů?



*A comparison of countries piloting self-driving cars: If the bar is closer to 1, respondents placed a greater emphasis on sparing more lives; if the bar is closer to -1, respondents placed a smaller emphasis on sparing more lives; 0 is the global average.*

# Zachránit chodce, nebo pasažéry?



*If the bar is closer to 1, respondents placed a greater emphasis on sparing pedestrians; if the bar is closer to -1, respondents placed a greater emphasis on sparing passengers; 0 is the global average.*

# Důsledky?

---

Pro zákonodárce

---

Pro výrobce

---

Pro zákazníky

---

Pro chodce

---

Pro řidiče ostatních aut

# Překonání kulturních rozdílů

- Jaké hodnoty jsou v globalizovaném světě univerzálně platné?
- Viz [Všeobecná deklaráce lidských práv](#)



# Dilemma Game: Trolley Problem

Jsem programátorem ve firmě, která se zabývá vývojem systémů pro autonomní auta. Mám naprogramovat systém, který bude určovat, jak se v případě nepředvídané události auto zachová. Já sám v tom však nemám žádné slovo, celý systém prošel rozsáhlým schvalovacím procesem, kterého se zúčastnilo mnoho etických komisí z různých mezinárodních institucí. Uvědomuji si však, že to pořád budu já, kdo daný systém uvede do provozu. Co mám dělat?

- A) Nebudu řešit etičnost daného systému, necítím se být za chování systému zodpovědný, protože o něm bylo rozhodnuto bez mého zásahu.
- B) Podrobně se seznámím se schvalovacím procesem, vznesu relevantní otázky a námitky, ale práci udělám i v případě, že mým námitkám nebude vyhověno.
- C) Podrobně se seznámím se schvalovacím procesem, vznesu relevantní otázky a námitky, a v případě neuspokojivých odpovědí a neřešení mých námitek odmítnu úkol splnit, požádám o přeřazení nebo podám výpověď.
- D) Jelikož nechci nést takovou morální zátěž, rovnou požádám o přeřazení, případně dám výpověď.

# Příště: Etické nakládání s daty

- Podívejte se na video
  - The Trolley Problem in Real Life (34 min.)
  - <https://www.youtube.com/watch?v=1sI5KJ69qiA>
- Přečtěte si článek
  - Was It Ethical for Dropbox to Share Customer Data with Scientists?
  - <https://www.wired.com/story/dropbox-sharing-data-study-ethics/>
- Téma příští přednášky: Etické nakládání s daty
  - Jak produkovat a shromažďovat data eticky?
  - Kdo je vlastníkem dat?
  - Kapitalismus dohledu